

КОМПЕНСАЦІЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ ПЕРШОКЛАСНИКІВ З ЧИТАННЯ

Оксана Вашуленко,
науковий співробітник
відділу початкової освіти ім. О. Я. Савченко,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

У тезах актуалізовано проблему діагностики та компенсації освітніх втрат учнів I класу з читання. Акцентовано увагу на тому, що освітні втрати мають накопичувальний ефект. Запропоновано методичні рекомендації щодо розвитку навички читання першокласників.

Ключові слова: освітні втрати; початкова школа; перший клас; навичка читання.

Вітчизняна система освіти наразі перебуває у складних обставинах, що спричинені спочатку пандемією COVID-19, а потім широкомасштабною військовою агресією. Перед освітянами постала необхідність оперативно розв'язувати проблеми, дотепер не властиві нашій школі, а саме: організація освітнього процесу в умовах загрози життю і здоров'ю дітей; врахування діапазону відмінностей форм і способів навчання з метою забезпечення якості освіти молодших школярів, які навчаються очно, дистанційно, у змішаному або індивідуальному форматі; індивідуальний характер прогалин у результатах навчання, викликаний особливостями їх прояву в різних умовах перебування учнів тощо [1, с. 1].

Проблема актуальна, адже у майбутньому освітні втрати можуть мати серйозні наслідки, оскільки впливають і на майбутнє самих дітей, і на подальший розвиток нашої країни в цілому. Освітяни роблять усе можливе, щоб забезпечити молодшим школярам право на освіту. Водночас, ми усвідомлюємо, що, незважаючи на докладені зусилля, освітні втрати накопичуються і поглиблюються. Тому необхідні ефективні заходи для їх подолання.

У складних умовах війни одним із надзвичайно важливих і складних завдань є мотивація дитячого читання, удосконалення і розвиток якісних характеристик технічної і смислової сторін навички читання, яка є міжпредметною, належить до провідних завдань початкової школи.

Причина зниження рівня розвитку навички читання під час дистанційного навчання та в умовах воєнного стану багато в чому

пов'язана з тим, що читання відноситься до складних когнітивних навичок, які швидко втрачаються, якщо ними не користуватися («use it or lose it skill») [3]. Тобто, якщо дитина навчилася читати, а потім не читає або читає мало, то вона здатна відтворювати слова, але декодувати та осмислювати текст їй складно. Тільки систематичне читання дає змогу школярам удосконалювати технічну і смислову сторону навички читання, оволодівати способами і прийомами смислового читання текстів різних видів.

Оволодіння учнями початкових класів навичкою читання здійснюється у взаємозв'язку технічного і смислового складників. Загальновідомо, що техніка читання є засобом для досягнення розуміння прочитаного. Розвиток у першокласників навички читання відбувається поетапно.

Основним завданням навчання на першому етапі є розвиток фонематичного сприймання у дітей. Ця робота розпочинається вже в добуквений період навчання грамоти. Зміст цієї роботи зводиться до слухання, порівняння, розрізнення звуків, побудови звукових схем слів.

У буквений період навчання грамоти продовжується робота, спрямована на розвиток фонематичного сприймання і завдання дещо урізноманітнюються й ускладнюються. Тут доцільно пропонувати такі основні види робіт на уроці, які проводяться до ознайомлення з буквою: виокремлення виучуваного звука/звуків зі слова; упізнавання певного звука з вірша чи скороговки; знаходження на малюнку предметів із певним звуком і називання їх; аналіз звукових моделей слів; визначення позиції звука у слові (на початку, в середині, в кінці); зіставлення слів, які різняться одним звуком; зіставлення слів, які мають спільний звук; самостійний добір учнями слів із певним звуком.

Далі, оволодівши умінням виділяти звуки, дитина закріплює за ними їхні оптичні образи – букви. На цьому етапі виникають перші помилки – заміна однієї літери іншою, що пов'язано з нестійким запам'ятовуванням дитиною зорового образу букви. Щоб уникнути цих помилок, доцільно пропонувати різноманітні завдання, спрямовані на запам'ятовування букви – це завдання на асоціацію, графічний, поелементний аналіз будови друкованої букви, написання друкованих букв, викладання букви з олівців, мотузочки чи інших матеріалів.

Наступний етап відзначається прийомом поскладового читання. На цьому етапі доцільно пропонувати учням роботу з різними складовими таблицями, яка сприяє безпосередньому утворенню

складів з відомих їм букв, а також завдання на відпрацювання вміння читати нову букву у складах, словах і реченнях. Також корисними будуть такі завдання: побудова слів із розрізнених складів; читання слів за подібністю; нарощування букв на позначення голосних і приголосних звуків, складів на початку і в кінці слів та ін.

Згодом першокласник відмовляється від поскладового читання і прагне схопити поглядом слово цілісно, спираючись на зміст тексту і на деякі ознаки слова як оптичного цілого. Це читання за здогадкою. Однак процес цілісного сприймання слова на цьому етапі розвитку навички читання в першокласників ще не сформований повністю. Він знаходиться на стадії становлення. Тому необхідно вчити першокласників прочитувати кожне слово як цілісну одиницю, миттєво розпізнавати його серед інших під час читання. Розвитку смислової здогадки також сприяє збагачення словника учнів і накопичення графічних зразків слів у їхній пам'яті.

Шкільна практика показує, що з кожним роком збільшується кількість першокласників з вадами у вимові звуків української мови. Усунути їх можна з допомогою тренувальних вправ, які спрямовані на: удосконалення рухових функцій артикуляційного апарату (комплекс вправ для губ, язика, нижньої щелепи та ін.); удосконалення вимови голосних та приголосних звуків, відпрацювання правильної артикуляції тих звуків, які викликають труднощі; тренування у вимові приголосних звуків у складних звукових комплексах (збіг кількох приголосних у словах); формування правильного мовленнєвого дихання; розвиток і вдосконалення фонематичного слуху.

Для розвитку інтонаційних навичок варто пропонувати наступні вправи і завдання: читання речень, різних за метою висловлювання; читання речень зі зміною логічного наголосу в ньому; читання текстів у парах за ролями, що сприяє розвитку навичок виразного читання.

Особливе місце у роботі з розвитку технічної сторони навички читання має займати удосконалення в першокласників функцій зорового сприймання, різних властивостей уваги під час читання, що передбачає систематичне тренування і вправляння.

Першокласникам доцільно пропонувати завдання для формування й розвитку початкових умінь переглядового/пошукового видів читання. Спочатку формування зазначених видів читання здійснюється на матеріалі букв, складів, слів, словосполучень, речень. Така робота проводиться, коли діти читають колонки складів і слів. Щоб врани їх не запам'ятовували, потрібно щоразу пропонувати різну мету читання. Наприклад: прочитати всі склади з буквою *а*, потім у

тощо; вибрати і прочитай тільки двоскладові (трискладові) слова, слова з наголосом на першому (другому, третьому) складі, тільки імена хлопчиків (дівчаток), слова, у яких (певна буква) стоїть на початку слова (у середині, у кінці) та інші.

Одним із пріоритетних завдань сучасної початкової школи є створення необхідних і повноцінних умов для особистісного розвитку кожної дитини. Сучасні першокласники вступають до школи з різними стартовими можливостями для формування і розвитку навички читання. Уже в добуквеній період важливо забезпечити диференційований підхід у навчанні першокласників, які прийшли до школи з різним рівнем підготовки. Читаючим дітям доцільно пропонувати для читання посильні тексти, аби сформована в них у дошкільний період навичка читання продовжувала вдосконалюватись.

Очевидно, що компенсація освітніх втрат першокласників з читання має бути тривалим і варіативним процесом. Доцільними кроками, які дадуть змогу продуктивно працювати над компенсацією навчальних втрат з читання, вважаємо такі: встановлення навчальних втрат учнів; розроблення плану надолуження прогалин відповідно до отриманих результатів; особлива увага до мотивації учнів; урізноманітнення форм роботи; використання продуктивної системи вправ і завдань; диференційований підхід до формування й розвитку навички читання. Для того, щоб дитина могла краще розкрити свої здібності, свій навчальний потенціал і водночас почуватися комфортно на уроці, пропонувати індивідуальні завдання для кожної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів. Методичні рекомендації [Електронне видання]/ кол. автор.; за загальною редакцією О. М. Топузова; укл. О. В. Онопрієнко. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2023. 146 с. URL:<https://lib.iitta.gov.ua/736336/>

2. Мартиненко В. О. Індивідуальний підхід до формування і розвитку навички читання молодших школярів: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 104 с.

3. Wagner D. A. Literacy retention: Comparisons across age, time, and culture // Paris S. G., Wellman H. M. (eds) Global prospects for education: Development, culture, and schooling. 1998. P. 229-251. DOI: <https://doi.org/10.1037/10294-008>